

ները յաճախել չեմ սիրեր . վարժ եմ արդէն խնայութեամբ խոհակերելու . աստիէն անդիէն մէկ քանի ստակ վըրայէ վըրայ դնելով՝ գներ եմ ծեծած երկթէ տապակ մը, պատառաքաղ մը, պնակ մը և դաւաթ մը . ասոնցմով որչափ որ կրնամ նէ իմ պէտքս կը լեցընեմ :

— Խնայութեամբս ըսիր, ինչ կերպով ըրած ես խնայութիւնդ . ինչ է արհեստդ :

— Թութակի վաճառականութիւն կ'ընեմ :

— Թուշունի վաճառական ես ուրեմն :

— Միայն թութակ կը ծախեմ, անցեալներն բերեր էի կղզիներէն քսանի մը չափ . բոլորն ալ ծախեցի, և հիմայ անոնց գնովն կ'ապրիմ . այն վաճառաբարձ նաւուն մէջ որով բերի կղզիներէն թութակներս, խոհակերութիւն ալ ըրի . թութակներս ալ լաւ գնով ծախեցի վասն զի խօսիլ սորվեցուցեր էի :

— Գիշերն ո՞ւր կ'անցընես :

— Գիշերներն պտըտելով կ'անցընեմ . իսկ ցորեկներն երբեմն վաճառատեղոյն մէջ, երբեմն ոստիկանութեան գաւիթն քաշուած երկու երեք ժամ աղէկ քուն կը քաշեմ, և այն ինծի բաւական կ'ըլլայ :

— Չըսես որ պարապորդ մ'ես եղեր . այն ալ բաւական չէ խաբէութիւն ալ կ'ընես, կառք կը վարձես առանց ստակ ունենալու որ հատուցանես :

— Այս գործիս մէջ խաբէութիւն չկայ . որչափ որ կարելի է բաններնիս մէկ մէկու հետ յարմարցնելու ենք . ես կառավարին տալիքս կերպով մը կը հատուցանէի թէ որ զիս այսպէս չիկեցընէր : Արդէն միտքս զրած էի որ նաւու մը մէջ մտնելով խոհակեր ըլլամ, նորէն թութակներ և կապիկներ բերեմ . երեսուն փողի համար խարդախութիւն չեմ ըրած երբէք : — Մտիկ ըրէ Պարոն, քսան թութակ ու վեց ալ կապիկ, որ ինծի համար բան մ'ըսել չէ, ձեռք բերելով 500 էն մինչև 600 ֆռանդ մէկէն կը վաճարելիմ : Որոշեր էի որ շուտով

նաւահանգիստ երթամ, նաւ մը գտնամ . թէ որ կառավարն յանձն առնու՝ իրեն կը թողում որ երեսուն փողին տեղ որն որ կ'ուզէ ընտրէ, թութակ մը կամ կապիկ մը :

Կառավարն . — Ես աւելի կ'ընտրեմ իմ երեսուն փողս :

Իսկ ատենան թութակի վաճառականը երեք ամսուան բանտի դատապարտեց :

---

## ՆՈՐԱՏԻՊ ՄԱՏԵԱՆ

---

### ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

## ՀԱՅԵՐԷՆ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆՅ

Ի ՊԵՏՍ ՈՒՍՄԱՆ

### ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԱՅ

---

Ա. ՀԻՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

---

### ՅԱՌԱԶԱԲԱՆ

Ազգային դպրութեանց պատմութիւն մը՝ երկար ատենէ ՚ի վեր փափաքելի էր, թէ համազգի և թէ օտար բանասիրաց : Այս պէտքը օր օրուան վըրայ աւելի զգալի կ'ըլլար, քանի որ ուսումնասիրութեան եռանդը ծաւալելով, նախնեաց մատենագրութիւնք աւելի ընդհանուր կ'ըլլային տպագրութեամբ, ու անոնց ստոյգ արժանիքն ու յարգը կը հռչակուէր, և գրուածքնին կը մեծարուէին :

Այսպիսի էական պակաս մը լեցընելու, ու ազգային դպրութեանց հարկաւոր ծառայութիւն մը ընելու գիտմամբ, ձեռք զարկինք այս երկասիրութեանս . և ուսումնասէր բարեկամաց խորախուսանօքը յորդորուեցանք տպագրութեամբ ՚ի լոյս ընծայել :

Նմանօրինակ երկասիրութեան մը՝ մեզմէ շատ տարի առաջ ձեռք զարկեր էր Միթարեան ուխտիս բարեյիշատակ առաջնորդը Գեր. Սուքիաս արքեպիսկոպոս Սոմալեան : Իր Զանաւեր

փութովը այլ և այլ նախնեաց մատենագրութիւնք տպագրութեամբ հրատարակել տուած ատենը, անոնց հեղինակացը վրայ ալ կենսագրական ընտիր տեղեկութիւններ հաւաքել, ու գրաբառ լեզուով ազգային դպրութեանց պատմութիւն մը յօրինելով, տպագրութեան պատրաստել էր. որուն իտալական թարգմանութիւնը ծանօթ է բանասիրաց <sup>1</sup> :

Մեր ջանքն եղաւ աւելի կերպով մը կատարելագործել իր գրուածքը, ու մեր ժամանակաց գիտութիւններուն և քննութեանց համեմատ՝ ընծայել ազգային ուսումնասիրաց :

Երեք գլխաւոր մաս բաժնեցինք այս գրուածքը .

Ա. Հին Մատենագրութիւն, զոր այս հատորին մէջ կ'ամփոփենք :

Բ. Հին թարգմանութիւնք, հինգերորդ դարէն մինչև երեքասաներորդ դար :

Գ. Նոր Մատենագրութիւն, չորեքտասաներորդ դարէն մինչև առ մեզ. յորում ջանացեր ենք տպագրութեան սկիզբէն մինչև մեր օրերը հրատարակուած ամեն գրոց ցուցակը դնել, անոնց վրայ համառօտ ու կարեւոր տեղեկութիւններ ընծայելով :

Այս խոստովանինք թէ ոչ գոյզն աշխատանաց և քննութեանց արդիւնք է մեր այս գրուածքը. սակայն չենք կրնար ու չենք ուզեր պահանջել թէ կատարելութեան ամեն մասունքը իր մէջը բովանդակէ : Ասիկայ մեր գիտած նպատակէն դուրս է. վստահ զի գլխաւոր վախճանն էր ընդհանուր պատմական տեղեկութիւն մը աւանդել

մեր մատենագրաց և անոնց գրուածոց վրայ, անոնց ուղեւոյ քննադատական տեսութեամբք ծանրացընել այնպիսի գրուածք մը, որուն գլխաւոր կիրառութիւնը աւելի վարժարանաց մէջ սորվողներուն համար էր : Սակայն անով ալ ջանացեր ենք որ իւր համառօտութեանը մէջ բաւական ու յագեցուցիչ տեղեկութիւններ ամփոփէ մեր մատենագրաց և անոնց երկասիրութեանցը վրայ :

Այս գրուածքիս հրատարակութեանը գլխաւոր առիթ ու խրախուսիչ եղաւ՝ ազնուատոհմ և ուսումնասէր Գրլճեան Յովհաննէս Աղան, որ ոչ միայն յորգորեց զմեզ գլխաւորել մեր արդէն սկսած և առաջ տարած գրուածքը, հապա խոստացաւ տպագրութեան կարեւոր ծախքն ալ հայթհայթել, ու այն վախճանաւ մասնաւոր ընկերութիւն ալ բացաւ : Սակայն երբ տարածամ մահը ծաղիկ հասակին մէջ յափըշտակեց զինքը իւր ընտիր տոհմին և բոլոր ազգին գեղեցիկ ակնկալութիւններէն, Հանգուցեալը ինքնայոժար սիրով իւր կտակին մէջ մասնաւոր գումար մը ձգել էր՝ այս գրոց տպագրութեանը համար :

Այսպիսի բարերարութեան մը փոխարէն, մեր ու բովանդակ ազգին շնորհակալեաց քաղցր ու տխուր պարտքն հատուցանելով, անոր շիրմին վրայ՝ մեր ցաւալից արտասուացն հետ կը դնենք այս դուզնաքեայ աշխատութիւնն ալ, փափաքելով որ իր ուսումնաստենչ և ազգասէր բարուցը՝ եթէ ոչ արժանաւոր, գէթ տեւական յիշատակ մը ըլլայ :

<sup>1</sup> Quadro della Letteratura armena. 1827.